

УДК 044.77:025–053.6

Любов Степченко,

мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

ОСОБЛИВОСТІ ЧИТАЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ЕЛЕКТРОННУ ЕПОХУ

У статті розглядаються позиції друкованої, електронної літератури та Інтернету в сучасному суспільстві, аналізується проблема читання серед молоді. Утверджується думка, що сучасна молодь усе-таки читає, хоча читання змінило свою форму.

Ключові слова: Інтернет, читання, друковані видання, електронні бібліотеки, традиційне читання, мережа, дослідники молодіжного читання.

Останнім часом у різних засобах масової інформації можна прочитати про кризу читання, про падіння грамотності серед молоді, втрати інтересу до книги, до читання. Книга, яка протягом століть була основою інтелектуального і духовного розвитку, стрімко втрачає свої позиції в житті сучасної людини.

Звернемося до статистики. Вона демонструє неухильне зниження престижу і зацікавленості читанням. І це загальносвітова тенденція, яку підтверджують дані соціологічних досліджень. Читання в структурі дозвілля молоді посідає сьогодні четверте-шосте місце [2]. Причина очевидна і зрозуміла: на ринку інформаційних послуг у книги з'явилися досить потужні конкуренти – телебачення, інформаційно-комп'ютерні технології. Ось красномовні цифри: за даними проведеного Інститутом соціальних досліджень соціологічного опитування, 53 % з 1500 опитаних учнів та студентів (середній вік 16 років) про новини дізнавалися з Інтернету, 15 % зазначили, що вони швидше будуть шукати книгу в мережі, аніж підуть у книжкові крамниці, 12 % робили це [3].

Молодь XXI ст., дійсно, читає, однак це читання відрізняється від читання попереднього покоління. Змінились практично всі характеристики молодіжного читання: статус, тривалість, спосіб роботи з друкованим текстом, репертуар і мотиви читання, стимули. Змінились також джерела отримання друкованих видань. Можна зробити висновок, що сьогодні спостерігається не криза читання, а зміна моделі молодіжного читання.

Така ситуація викликає занепокоєння в українському суспільстві, а найбільше – у професійному середовищі бібліотечних працівників і освітян. Підтримка і стимулювання читацької активності, акцентування уваги на важливості проблеми читання, популяризація книги та читання серед усіх верств населення, особливо в молодіжному середовищі, є нагальною потребою соціокультурного поступу України. Фахівці переконані, що повернення до книги та грамотного читання сприятиме розвитку внутрішнього світу особистості, підвищенню інтелектуального потенціалу суспільства.

У контексті поставлених проблем доречним є дослідження, започатковане кафедрою книгознавства та комерційної діяльності Української академії друкарства. Мета дослідження полягала в тому, щоб з'ясувати інформаційні інтереси молодіжної аудиторії, шляхи та засоби їх задоволення; місце книги серед інших джерел інформації для обґрунтування засобів впливу на поліпшення процесів книгокористування серед молоді.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- за матеріалами соціологічного опитування виявити якісні та кількісні показники книгокористування, стан та структуру читацьких потреб молоді;
- розробити рекомендації щодо оптимізації видавничого репертуару та книготорговельного асортименту відповідно до результатів дослідження;
- обґрунтувати методи, форми і шляхи формування цілісної системи стимулювання читання й інтересу до книги серед молоді;
- розробити рекомендації освітянам щодо пропаганди книги й читання як життєвої необхідності, важливого засобу інтелектуального й духовного розвитку особистості [1].

Читання дітей та підлітків, їхні потреби і запити, смаки та вподобання, мотиви звернення до книги та бібліотеки аналізують у своїх роботах Ю. Мелентьєва, М. Самохіна, В. Чудінова, О. Антоник, Н. Мацюк та ін. Фахівці називають основні причини втрати інтересу молоді до читання: це й «економічна неоднорідність» та зубожіння значного прошарку населення, і зниження ролі сім'ї у вихованні любові до читання, це й дефіцит адекватних світосприйняттю підлітків видань – про сучасні реалії, гострі проблеми перехідного віку тощо. Та найбільше батьки, педагоги, бібліотекарі стурбовані надмірним захопленням комп'ютерними технологіями та Інтернетом. Вони вважають, що інтенсивний розвиток новітніх технологій, посилення впливу інтернет-культури

і телебачення призвели до різкого падіння інтересу молоді до високохудожньої літератури і до друкованого слова загалом.

У дослідницькій літературі можна зустріти неоднакове ставлення до осмислення феномена читання в мережі. Так, наприклад, відомий американський книгознавець і дослідник С. Коган вважає, що інтерактивні технічні засоби – комп'ютер та Інтернет – «відволікають людей від читання художньої літератури, порушують гармонію взаємодії, діалогу людини з книгою, породжують розсіяну увагу, безсистемне мислення, пасивне споглядання» [4]. Лише читання друкованої книги може бути продуктивним, вважає фахівець.

Однак не всі дослідники поділяють таку точку зору. В. Чудінова, відома російська дослідниця молодіжного читання, кандидат педагогічних наук зазначає, що «підлітки – члени мережевих співтовариств – читають не лише електронні, а й друковані книги, але саме в Інтернеті знаходяться ті, з ким їх можна обговорити, а також ті, кому їх можна порадити. Незважаючи на те що не вся інформація в Інтернеті достовірна, можливості мережі в підтримці читання надзвичайно великі. Юні читачі перестають відвідувати бібліотеки й переміщуються – «ідуть» у кіберпростір, оскільки там є копії книг в електронній формі і легко, а найголовніше, швидко можна знайти літературу для читання. Крім того, порівняно легко можна знайти однодумців. Одним з аспектів проблеми є самотність багатьох підлітків, проблеми їх спілкування з однолітками та дорослими. Мережа допомагає знайти своїх віртуальних співбесідників, розділити з ними свої інтереси. Останнім часом в Інтернет дедалі активніше входять різноманітні аудиторії дітей та підлітків. Активно розвивається мережева творчість, молоді розміщують в Інтернеті фото, відеоролики, а також тексти. Вони дедалі частіше знаходять там групи однолітків за інтересами на форумах, мережевих щоденниках (наприклад, у Daigu.ru). У мережу переміщуються не лише любителі комп'ютерних ігор, але й ті, хто просто надає перевагу спілкуванню в чатах і форумах на різноманітну тематику, а також ті, хто цікавиться літературою, інформацією про те, що сьогодні цікаво читати його одноліткам [9].

А що думає про читання сама молодь? Своїми думками ділиться студентка К. Толокольнікова: «Говорити за всіх не буду, наведу своє суб'єктивне бачення проблеми. У полі зору насамперед моє покоління – покоління ровесників незалежної України. Коли нам було років по 12, навколо всі (від ЗМІ та вчителів у школі до рідних бабусь-дідусів) говорили, що діти остаточно втратили інтерес до книжки. Нібито літературу витіснила потужна індустрія в хронологічному порядку ТБ –

приставок – комп’ютерних ігор. Цього не заперечиш. Але потім сталося маленьке диво: Україна підхопила всесвітню хвилю поттероманії. Чарівник Гаррі справді повернув чи навіть навернув багатьох школярів до книжок... Сьогодні полеміка навколо тієї самої вічної проблеми дуже нагадує оту “протикомп’ютерну”. Але її можна назвати скоріше “протиінтернетною”. Школярів захопили соціальні мережі... З іншого боку, у метро близько десятка людей вдивляються в тексти, заправлені в зручну “читалку” чи просто на мобільний – і це люди різного віку, але все ж переважно молодь. Тож виходить такий собі парадокс: ті ж самі нові технології та Інтернет залучають людей до читання. А насправді, мабуть, найбільшу роль, як завжди, відіграє вічний фактор – виховання, яке отримала молода людина від батьків. Якщо їм вдалося прищепити дитині любов до читання – вона читатиме, не зважаючи ні на що. І все одно чутиме протягом усього життя: “Сучасна молодь мало читає”» [6].

Незважаючи на негативне ставлення багатьох бібліотечних фахівців до захоплення молодіжної аудиторії Інтернетом дані проведених досліджень молодіжного читання демонструють, що сьогодні електронні інформаційні технології – важлива складова в житті значної частини молоді та студентства. Сучасна молодь вважає електронні ресурси зручними, мобільними, легкими у використанні, такими, що відкривають нові можливості пошуку і доступу до великих обсягів інформації. Молодим більше подобається отримувати інформацію на електронних носіях або шукати в Інтернеті, мабуть, нічого поганого в цьому немає. Головною проблемою Інтернету є те, що там багато різноманітної інформації, і часом у ній важко зорієнтуватися і знайти необхідну. У цій ситуації саме бібліотеки мають допомогти молодим читачам розібратися і вибрати з масиву інформації потрібну.

Дослідники молодіжного читання намагаються якомога більше дізнатися про молодих користувачів Інтернету, які люблять читати і спілкуватися з приводу прочитаного: де зустрічаються такі люди, які саме автори і книги користуються найбільшою популярністю і стають предметом спілкування, що молоді люди говорять на теми, пов’язані з літературою, про взаємовідносини читачів з письменниками, про вплив літератури на життя тощо. Ураховуючи це, чимало дослідників з проблем читання виступають за підтримку Інтернету в житті молоді.

У нинішній складній і суперечливій соціально-культурній ситуації вивчення проблем читання сучасної молоді стає вкрай необхідним. Спостерігається дедалі більше входження в особистий побут комп’ютерів, розповсюджуються аудіовізуальні аналоги традиційних видань.

Усе це впливає на традиційне ставлення до книг. Складається ситуація, коли сучасна молодь отримує дедалі більше інформації не з текстових джерел. Змінюється спосіб отримання знань. Інформаційна революція породжує нові засоби, що допомагають отримувати нові знання. До цього процесу найактивніше долучається молодь. Однак читання було й залишається потужним фактором розвитку особистості, тому бібліотекам необхідно активізувати роботу з вивчення сучасного молодого читача, залучення молоді до книги. Щоб не послабшав зв'язок між поколіннями, щоб не згасла потреба в читанні, треба бути особливо винахідливими, іти в ногу з часом, застосовуючи на практиці у своїй роботі все нове й прогресивне.

Працівниками Вінницької бібліотеки для юнацтва проводилося всеукраїнське соціологічне дослідження «Сучасна картина читання юнацтва та молоді». Молоді люди відповідали на питання про те, як часто вони читають, яким жанрам надають перевагу, в анкеті також було включено питання про використання електронних аналогів друкованих видань. Основний результат дослідження – молодь читає. 20 % респондентів читає кожного дня, 13 % – декілька разів на тиждень, 57 % читають один раз на тиждень. І лише 7 % молоді читає тоді, коли є вільний час.

97 % молоді читають книги в друкованому вигляді, тому що:

- так зручніше;
- не всі книги й підручники доступні в електронному вигляді;
- не хочуть псувати зір;
- книга мобільніша й не розрядиться на найцікавішому місці;
- подобається тримати в руках книгу.

27 % респондентів читають книги в електронному вигляді, тому що:

- не всі книги доступні в електронному вигляді;
- так простіше, нікуди не треба за нею йти;
- нема грошей на друковані книги [7].

Отримані дані показують, що песимістичні прогнози про те, що молодь читатиме дедалі менше, не справджуються. Молоді люди, як і раніше, читають, причому самостійно, без натиску школи і батьків. До кола інтересів молодих читачів потрапляють різні жанри й автори, індустрія книжкового бізнесу дає змогу знайомитися з новими іменами. Не постраждало читання й від розвитку новітніх інформаційних технологій. Безумовно, існують і негативні моменти: читання за останній період стало насамперед розвагою, а найпопулярнішими жанрами нині є детективи й фентезі. Саме це й тривожить сьогодні фахівців, адже в українській традиції художня література тривалий час формувала життєві цінності

й виховувала молоде покоління. Для студентів характерне ділове інформаційне читання, що пов'язано з виконанням навчальних завдань [5].

Щоб підвищити престиж читання в молоді, бібліотечні фахівці визначили коло завдань, які бібліотеки мають вирішити в найближчому майбутньому:

- посилити один з напрямів бібліотек – залучити молодь до читання в кіберпросторі. Необхідно піднімати авторитет книги й читання в суспільстві, бібліотекам активніше позиціонувати свою діяльність;

- повернути бібліотекам статус навігаторів у світі інформації про кращу літературу для молоді. Неможливість отримати якісну літературу й інформацію про неї призвели до відторгнення молоді від читання й від бібліотеки;

- бібліотека має стати інструментом читацького розвитку, тому що стратегія розвитку читання і стратегія розвитку бібліотеки взаємопов'язані [8].

Важливим аспектом сучасних дослідників молоді як користувачів бібліотеки є вивчення їх ставлення до неї. Більшість авторів доходять висновку, що престиж бібліотеки як соціального інституту серед молоді залишається досить високим.

Як показує аналіз досліджень, основний мотив звернення до бібліотек – задоволення освітніх і професійних потреб. Прагматичне читання домінує в загальній структурі читання. Пояснюється це змінами в навчальних програмах, появою інноваційних закладів освіти, прагненням молоді до самоосвіти, розширенням світогляду. Дослідження підтверджують, що роль читання зростає у всіх сферах життя підростаючого покоління.

В Україні переорієнтація бібліотек для молоді на посилення інформаційної складової своєї діяльності, в основному, була розпочата в останні десятиліття. Серед найвагоміших результатів інформатизації бібліотек для дітей за останні роки можна назвати:

- поступове підключення до Інтернету та зростання кількості бібліотечних веб-сайтів із змістовним наповненням;

- функціонування нових бібліотечних структур, орієнтованих на пошук необхідної інформації з використанням комп'ютерних технологій;

- координацію роботи щодо задоволення інформаційних потреб користувачів;

- активізацію діяльності щодо формування інформаційної культури підростаючого покоління.

Бібліотеки дедалі сміливіше представляють на сайтах мультимедійні

продукти: динамічну бібліографічну, краєзнавчу та фактографічну інформацію, оцифровані видання, інтерактивні ігри та вікторини, аудіовізуальні матеріали тощо. Позитивних результатів досягли НБУ для дітей, Херсонська ОДБ, Чернігівська ОДБ ім. М. Островського, Миколаївська ЦДБ ім. Ш. Кобера і В. Хоменка і Севастопольська ЦДБ ім. А. Гайдара. Доречно нагадати, що з 2001 р. Посольство США реалізує в Україні програму «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)». У Житомирській, Львівській, Херсонській обласних і в центральних бібліотеках для дітей м. Львів та м. Севастополь відкрилися й успішно працюють інтернет-центри. Треба відзначити й те, що бюро у справах освіти та культури (ЕСА) Державного департаменту США фінансує Програму розширення доступу та навчання в Інтернеті (ІАТР), яка розпочала свою діяльність в Україні ще в 1998 р. Як результат, в Івано-Франківській, Тернопільській, Черкаській ОДБ та Севастопольській ЦБС для дітей діють відповідні регіональні центри. Юні користувачі отримали змогу відкрити для себе безмежний світ Інтернету, а бібліотечні працівники – оцінити вплив інтернет-технологій на фаховий розвиток [7].

З ініціативи Форуму видавців розроблено проект програми підтримки читання, проведено ряд загальноукраїнських акцій («Відомі українці читають дітям»), фестиваль дитячого читання «Книгоманія», науково-практичну конференцію «Дитина читає», започатковано Всеукраїнський конкурс «Кращий читач року».

До пропаганди читання активно включилися дитячі і юнацькі бібліотеки. Реалізуються тематичні програми, здійснено ряд соціологічних досліджень: «Українська художня література в читанні дітей – учнів 5–9 класів» (Національна бібліотека України для дітей), «Шкільна програма і запити читачів» (Запорізька обласна дитяча бібліотека), «Українська книга в читанні читачів – дітей 1–9 класів» (Хмельницька ОДБ) тощо.

Для того щоб підтримати молодіжне читання і зберегти читаюче покоління, необхідно змінити ставлення до читання дітей і дорослих, а також до бібліотек – його основи і головного ресурсу.

Список використаних джерел

1. *Антоник О. В.* Пропаганда книги і читання серед учнів як суспільний пріоритет: книгознавчо-педагогічний контекст / О. В. Антоник, Н. В. Жмівка // Поліграфія і видавнича справа. – 2008. – Вип. 1 (47). – С. 80–90.

2. *Гордієнко А.* Творчий бібліотечний трикутник: книга, читач і ... / А. Гордієнко // Світ дит. б-к. – 2010. – № 4–5. – С. 11–14.
3. *Дзюба Н.* Дитяче читання очима бібліотекаря / Н. Дзюба // Світ дит. б-к. – 2003. – № 1.
4. *Коган Е. И.* Чтение нуждается в защите // Коган Е. И. Российская книжность в Америке. Статьи. Портреты. Рецензии / Е. И. Коган. – СПб., 2005. – С. 140–146.
5. *Мишина Л. Д.* Читающая молодежь [Электронный ресурс] / Л. Д. Мишина. – Режим доступа: <http://dubrk.karelia.ru>. – Загл. с экрана.
6. Про молодь і читання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2012/01/12/92668/>. – Назва з екрана.
7. Сучасна картина читання юнацтва та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vinobu.vn.ua/?page_id=1025. – Назва з екрана.
8. Чтение, блоги и информационная культуры молодежи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rusla-yrт.blogspot.com/2009/12/blog-post_15.html. – Загл. с экрана.
9. *Чудинова В. П.* Сетевые сообщества юных читателей и библиотекари: проблемы и задачи для специалистов / В. П. Чудинова, Л. Н. Косенко, Михайлова А. И. // Школьная б-ка. – 2009. – № 3. – С. 54–60.